

UDSKRIFT
AF
ØSTRE LANDSRETS RETSBOG

Den 22. december 2017 kl. 13.15 satte Østre Landsret retten i retsbygningen, Bredgade 42, København.

Som dommere fungerede landsdommerne Ole Dybdahl, Tine Vuust og Morten Christensen, førstnævnte som rettens formand.

Der foretoges

24. afd. nr. B-3448-14:

1) Inge Genefke og Bent Sørensens Antitortur Støttefond
som mandatar for _____

2) _____

3) _____

4) _____

5) _____

6) _____

7) _____

8) _____

9) _____

10) _____

11) _____

12) _____

13) _____

14) _____

15) _____

16) Inge Genefke og Bent Sørensens Antitortur Støttefond

som mandatar for _____

17) _____

18) _____

19) _____

20) _____

21) _____

22) _____

23) _____

(advokat Christian F. Jensen, besk., for sagsøgerne 2 til 15 og 17 til 23,
og advokat Christian Harlang for så vidt angår sagsøgerne 1 og 16 samt
den del af sagen, hvori der ikke er dækning under den meddelte fri proces)
mod

Forsvarsministeriet

(Kammeradvokaten v/advokat Peter Biering)

Ingen var mødt eller indkaldt.

Der fremlagdes e-mail af 18. december 2017 fra advokat Chr. F. Jensen på vegne sagsøgerne med udkast til tidsplan for perioden 22. januar – 1. februar 2018 og bemærkninger om berømmelse m.v.

1. Landsrettens indledende bemærkninger om den hidtidige sagsafvikling

Landsretten bemærker om sagens hidtidige forløb, at hovedforhandlingen har været berammet i 11 måneder nu, og at rækkevidden af den meddelte fri proces har ligget fast i knap 4 måneder.

Det har således siden 1. september 2017 ligget fast, at der under den meddelte fri proces dækkes, ”udgifter til overnatning i København i forbindelse med en rejse på typisk 5 dage, alt afpasset under hensyn til den endelige tidsplan for sagens hovedforhandling”, udgifter til transport til og fra Danmark samt udgifter til overnatning i denne forbindelse, nødvendige udgifter til pas og visum. Spørgsmålet om dækning af udgifter til rejsesygeforsikring er blevet rejst og afgjort senere.

Der har været afsat ca. 30 dage til sagsøgernes ”del” af sagen, og ca. 20 dage til sagsøgtens ”del” af sagen, idet det har været umuligt for parterne at blive enige om en fælles tidsplan.

Landsretten har siden ultimo september 2017 forgæves anmodet sagsøgernes advokater om en realistisk tidsplan for hovedforhandlingen og har bestandig modtaget uklare meldinger om, hvilke sagsøgere der vil give møde under hovedforhandlingen; dette er senest sket den 18. december 2017.

Hertil kommer, at der har været brugt unødigt megen tid fra sagsøgernes advokater til forelæggelse af sagen, herunder ved oplæsning fra sagens dokumenter i langt videre omfang end forudsat i retsplejelovens § 365, stk. 2, og i landsretspræsidenternes vejledning om behandling af civile sager fra 2013. Forløbet af de 2 seneste hovedforhandlingsdage, den 12. og 13. december 2017, har ligeledes været uhensigtsmæssig for sagens forsvarlige gennemførelse.

Den fortsatte hovedforhandling sker i et meget tæt forløb i perioden 22. januar – 8. maj 2018, hvorefter landsretten agter at votere og skrive dom i sagen med henblik på at kunne afsige dom medio juni 2018.

Henset til sagens store betydning for sagsøgerne og det hidtidige forløb som beskrevet ovenfor og uddybet nedenfor i retsbogens pkt. 3 finder landsretten som led i rettens procesledelse at måtte fastlægge rammerne for den fortsatte hovedforhandling med henblik på at sikre sagens forsvarlige gennemførelse:

2. Landsrettens fastlæggelse af rammerne for den fortsatte hovedforhandling

På baggrund af tilbagemeldingerne fra advokaterne, navnlig advokat Harlang, vurderer landsretten, at det ikke vil være muligt at beramme yderligere dage til sagens behandling.

I fortsættelse af det under pkt. 1 anførte bestemmes herefter:

- a. De sagsøgere, der agter at afgive forklaring under sagen, skal hver især senest den 4. januar 2018 afgive en skriftlig erklæring om, at de giver møde for landsretten. Sker dette ikke, vil de pågældende sagsøgere ikke kunne forvente, at der fortsat afsættes tid til deres forklaringer.
- b. Sagsøgernes advokater skal senest den 9. januar 2018 for hvert enkelt af de 15 vidner fra Al Zubayr angive temaerne for afhøringen.

- c. Sagsøgernes advokater skal senest den 16. januar 2018 for hvert enkelt af de 5 læger og psykologer angive temaerne for afhøringen.
- d. På de 3 retsdage den 22., 24. og 25. januar 2018 afgiver følgende forklaring: _____ (afsat tid 3 timer), _____ (afsat tid 1½ time) og 5 øvrige sagsøgere (afsat tid til hver 2 ¼ time).
- e. På de 3 retsdage den 30. januar, 31. januar og 1. februar 2018 afgiver 7 sagsøgere forklaring (afsat tid til hver 2 ¼ time).
- f. Der afsættes 3 timer til _____ forklaring og 2 ¼ time til øvrige forklaringer fra sagsøgere.
- g. Der afsættes 2 retsdage til forklaringer fra lokale vidner fra Al Zubayr.
- h. Der afsættes 3 ½ retsdage til forklaringer fra læger og psykologer.
- i. Der afsættes 2 ½-3 retsdage til forklaringer fra sagsøgernes øvrige vidner, dvs. militært personel og ambassadør Gettermann i overensstemmelse med sagsøgernes tidsplan af 30. oktober 2017, dog således at der afsættes 1½ time til militærjurist Kenneth Buhl, 2 timer til hver af vidnerne chef for spejdereskadronen Anders Olsen og chef for efterretningssektionen Jesper Møller Pedersen samt 1½ time til ambassadør Gettermann.
- j. For hver part og hvert vidne skal der beregnes ca. 1/3 af den afsatte tid til spørgsmål fra modparten.

Sagsøgernes advokater har fordelt afhøringerne af sagsøgerne imellem sig, således at de skiftes til at afhøre sagsøgerne. Landsretten finder ikke at kunne bestemme, hvem af de 2 advokater der skal afhøre den enkelte sagsøger, men finder anledning til over for advokat Christian F. Jensen at gøre opmærksom på, at han er beskikket for 21 af sagsøgerne, og at advokaten derfor må være opmærksom på sit ansvar over for hver enkelt af disse sagsøgere for den forsvarlige førelse af sagen, herunder at der gennem afhøringerne af de pågældende fremkommer de oplysninger, der er nødvendige.

Landsretten agter at indkalde til et retsmøde i uge 2 i 2018 med henblik på tilrettelæggelse af tolkning i de kommende retsmøder.

3. Retsbøger og breve fra sagsøgernes advokater om sagsafviklingen m.v.

Sagens forløb i perioden 25. januar – primo september 2017 er opsummeret således i retsbogen for den 6. september 2017:

”Af landsrettens retsbog af 25. januar 2017 fremgår om reservering af retsdage til sagens behandling bl.a.:

”Landsretten vurderer, at det på nuværende tidspunkt er usikkert, hvor mange retsdage der skal afsættes til hovedforhandlingen.

Der henstår en proces med formulering af spørgsmål til Retslægerådet, jf. det ovenfor anførte, og afventen af Retslægerådets besvarelse af de stillede spørgsmål.

Uanset denne usikkerhed har landsretten taget initiativ til foreløbig at søge at reservere 50 retsdage til sagen fra august 2017, fra hvilket tidspunkt landsrettens 24. afdeling vil kunne tilbyde et betydeligt antal ledige retsdage.

Der er ikke hermed taget stilling til, hvor mange dage der skal anvendes til hovedforhandlingen.”

Om reservering af retsdage er det videre anført i retsbogen for den 8. februar 2017:

”Henset til det ovenfor anførte ... reserveres foreløbigt følgende dage til hovedforhandling af sagen:

2017

November: 7., 9., 10., 23., 24., 28., 29. og 30.

December: 5., 6., 7., 12. (formiddag) og 13.

2018

Januar: 9., 10., 17., 18., 19., 22., 24., 25., 30. og 31.

Februar: 1., 7., 8., 9., 12., 13., 14., 16., 20., 21., 23. (formiddag), 27. og 28.

Marts: 13., 14., 16., 19., 20. og 23.

April: 4., 5., 6. (formiddag), 11., 12., 16., 17., 19., 24., 25. og 26.

...

For god ordens skyld gentages, at der er ikke med de skete reservationer er taget stilling til, hvor mange dage der skal anvendes til hovedforhandlingen.”

Endvidere fremgår af retsbogen for den 8. marts 2017:

”Sagsøgernes advokat har i brevene af 14. og 28. februar 2017 anmodet om, at der reserveres yderligere retsdage til sagens behandling.

Landsretten henholder sig herom til det i retsbogen for den 8. februar 2017 anførte, men reserverer følgende yderligere dage til sagens behandling: 1., 3., 7. og 8. maj 2018. Dette giver mulighed for, at de reserverede dage den 12., 13., 14., og 16. februar 2018 eventuelt senere vil kunne frigives.”

Ved retsbog af 23. august 2017 meddelte landsretten, at reservationerne den 9. november 2017 samt den 23. marts 2018 og 6. april 2018 (sidstnævnte dato formiddag) måtte udgå, blandt som følge af obligatorisk efteruddannelse af dommere i et nyt civilsagssystem.

Under henvisning til det i retsbogen for den 8. marts 2017 anførte frigives de reserverede dage den 12., 13., 14., og 16. februar 2018 og erstattes af dagene 1., 3., 7. og 8. maj 2018.

Sagen er herefter berammet således:

2017

November: 7., 10., 23., 24., 28., 29. og 30.

December: 5., 6., 7., 12. (formiddag) og 13.

2018

Januar: 9., 10., 17., 18., 19., 22., 24., 25., 30. og 31.

Februar: 1., 7., 8., 9., 20., 21., 23. (formiddag), 27. og 28.

Marts: 13., 14., 16., 19. og 20.

April: 4., 5., 11., 12., 16., 17., 19., 24., 25. og 26.

Maj: 1., 3., 7. og 8.

...

Landsretten skal senest **den 27. september 2017** modtage en fælles afstemt **tidsplan** for hovedforhandlingen fra parterne.”

I et retsmøde den 1. september 2017 med advokat Christian F. Jensen blev rækkevidden af den meddelte fri proces fastlagt, idet spørgsmålet om rejsesygeforsikring dog først blev rejst og afgjort senere, jf. retsbøger for den 28. september og 20. november 2017.

Den 27. september 2017 modtog landsretten en tidsplan fra sagsøgerne, hvorefter der skulle anvendes 87 dage til hovedforhandlingen, herunder 21 dage til forelæggelse og 25 ½ dag til forklaringer fra sagsøgerne. Endvidere skulle der ske afhøringer af 10 lokale tilstedeværende, 7 fra Cyan 1 og 3 fra Cyan 4.

Af et brev fra sagsøgernes advokater af 2. oktober 2017 til landsretten fremgår, at der skal anvendes 11 retsdage til forelæggelse af kendt retsstof og mindst 10 retsdage til forelæggelse af dokumenter, som vil fremkomme via et meddelt editionspålæg.

Af retsbogen for den 2. oktober 2017, hvor der blev afholdt forbedrende retsmøde, fremgår blandt andet:

”Retsformanden bemærkede indledningsvis og henvendt til advokat Christian Harlang, at de 3 dommere, der beklædte retten på det forberedende retsmøde den 22. september 2017, har haft anledning til at drøfte advokat Christian Harlangs udtalelser og opførsel ved retsmødet og havde herunder konstateret, at advokat Christian Harlang havde været opfarende, var gået i rette med retsformanden og havde hidset sig op i dialog med modpartens advokat.

Retsformanden bemærkede endvidere, at det efter retsplejelovens § 151 påhviler rettens formand at våge over, at forhandlingen foregår med den tilbørlige orden og værdighed, og at retsformanden kan afbryde og tilrettevise blandt andet advokater, når de tillader sig upassende udtalelser eller utilbørlige personlige angreb. Bestemmelsen taler også om at tilsidesætte den agtelse, som skyldes retten, og indeholder videregående beføjelser end at afbryde og tilrettevise.

Retsformanden bemærkede herefter, at advokat Christian Harlang i dette og kommende retsmøder skal holde sig grænserne for retsplejelovens § 151 for øje.

Advokat Christian Harlang tog dette til efterretning.

...

7. NN-vidner i tidsplanen

Sagsøgerne bemærkede, at de i sagsøgernes tidsplan angivne ”NN-vidner” nr. 10-19 (dagene 44 og 47-50 i tidsplanen) alle overværede tilfangetagelsen af sagsøgerne og omstændighederne i den forbindelse. Det tilstræbes, at deres identitet bliver meddelt inden forberedelsens afslutning. Man kender imidlertid ikke identiteten på de pågældende endnu. Der er foretaget et skøn over antallet af vidner. Der er vist reelt væsentligt flere personer, som har overværet det påserede.

...

Efter retsmødet besluttede landsretten, at navnene på NN 10-19 skal være Forsvarsministeriet og landsretten i hænde senest den 24. oktober 2017, hvis man ønsker at føre de pågældende som vidner, og at navne m.v. på britiske soldater og militærpoliti (NN1, NN2, NN4 og NN9) skal være Forsvarsministeriet og landsretten i hænde senest den 14. november 2017, hvis man ønsker at føre de pågældende vidner.

...

14. Udsættelse af hovedforhandling

Sagsøgerne anførte, at sagen pt. ikke er færdigforberedt, og der udestår tilvejebringelse af en række oplysninger – herunder besvarelse fra Retslægerådet og

sagsøgte opfyldelse af editionspålæg. På retsformandens spørgsmål og efter en kort pause for rådslagning mellem advokat Harlang og advokat Jensen oplyste sagsøgerne, at der bør ske udsættelse, således at hovedforhandlingen først påbegyndes den 5. december 2017 eller eventuelt først den 9. januar 2018. Der kan afholdes retsmøde den 7. november 2017 med henblik på parternes bemærkninger til, om det er hensigtsmæssigt og forsvarligt, at hovedforhandlingen påbegyndes den 5. december 2017. Der bør berammes et til de herefter aflyste antal retsdage modsvarende antal retsdage efter den nu berammede hovedforhandlings planlagte afslutning i maj 2018. Disse dage kan så være reserveredage under alle omstændigheder.

Sagsøgte protesterede mod den begærede udsættelse. Advokat Peter Biering oplyste, at han ikke har mulighed for at afsætte retsdage i forlængelse af den planlagte afslutning af denne sags hovedforhandling den 8. maj 2017, blandt andet fordi han skal hovedforhandle fire andre Irak-sager.

Retsformanden bemærkede, at landsretten vil tage stilling til begæringen om udsættelse af hovedforhandlingen.

Efter retsmødet besluttede landsretten, at tidspunktet for hovedforhandlingen fastholdes.

15. Eventuel afsættelse af yderligere retsdage

Sagsøgerne henviste til udkast til tidsplan af 27. september 2017 og skrivelse af 2. oktober 2017 til landsretten og fastholdt det heri anførte.

Sagsøgte henviste til bemærkningerne i brevet af 29. september 2017, og fremhævede særskilt behovet for 2 retsdage til sagsøgte supplerende forelæggelse. Sagsøgte kan formentlig frafalde visse af de varslede vidner.

Retsformanden bemærkede at landsretten vil tage stilling til dette.

Landsretten besluttede efter retsmødet, at der kan afsættes 5 yderligere dage til hovedforhandlingen, hvis det er muligt at finde disse i perioden 7. november 2017 – 8. maj 2018. Sagsøgernes advokater kan komme med et oplæg til, hvilke dage de kan give møde i denne periode og fremsende dette til Forsvarsministeriets advokat og landsretten. Forsvarsministeriets advokat kan herefter gennemgå dette og sende det til landsretten, der vil søge at beramme de yderligere 5 dage, hvis det er muligt. I modsat fald må det påregnes, at hovedforhandlingen vil blive gennemført på de afsatte dage.

*Landsretten besluttede, at parterne i fællesskab senest **den 10. oktober 2017** skal indsende et udkast til fordeling af retsdagene i sagen, således at der udarbejdes et forslag, hvor der er ca. 49 retsdage til rådighed og et forslag, hvor der er ca. 54 dage til rådighed.*

I forslagene skal opgøres antal dage til henholdsvis sagsøgernes og sagsøgte "del" af hovedforhandlingen (forelæggelse, parts- og vidneforklaringer og procedure).

Der skal i forslaget beregnes 2 dage til Forsvarsministeriets supplerende forelæggelse, jf. ovenfor under pkt. 1, 2 dage til Forsvarsministeriets procedure, og 1 dag til replik og duplik.

Forelæggelse i sagen skal ske i overensstemmelse med vejledningen fra landsretspræsidenterne.”

Den 8. oktober 2017 fremsendte sagsøgerne en tidsplan, hvorefter der var afsat 9 dage til sagsøgernes forelæggelse. Sagsøgernes advokater oplyste i det ledsagende brev, at de i princippet havde mulighed for at møde stort set alle ledige retsdage i perioden 7. november 2017 – 8. maj 2018.

Den 13. oktober 2017 oplyste advokat Biering, at han i den nævnte periode ville kunne møde alle hverdage bortset fra 11 nærmere angivne datoer. Den 18. oktober 2017 oplyste advokat Christian F. Jensen, at han i den nævnte periode ikke ville kunne møde 7 nærmere angivne datoer. S.d. meddelte advokat Harlang, at der var 19 nærmere angivne datoer i perioden, han ikke kunne give møde (af dage, som ikke allerede var ramt af ”afbud” fra advokat Biering).

Af retsbogen for den 19. oktober 2017 fremgår:

”Der fremlagdes brev af 8. oktober 2017 fra sagsøgernes advokater vedlagt udkast til tidsplan for hovedforhandlingen. Der fremlagdes endvidere brev af 13. oktober 2017 fra Forsvarsministeriets advokat med bemærkninger hertil. Der fremlagdes endeligt brev af 18. oktober 2017 fra advokat Christian Harlang med oplysninger om ledige dage og e-mail af 18. oktober 2017 fra advokat Christian F. Jensen med bemærkninger vedrørende udkast til tidsplan samt oplysninger om ledige dage.

Landsretten lægger efter det fremkomne til grund, at det vil være muligt at finde 5 yderligere retsdage i perioden 7. november 2017 – 8. maj 2018, hvor berømmelse kan ske, således at der er 54 retsdage til rådighed for sagens behandling.

Landsretten bestemte, at der afsættes 32 retsdage til sagsøgernes ”del” af hovedforhandlingen (forelæggelse, parts- og vidneforklaringer og første procedureindlæg), 21 retsdage til Forsvarsministeriets ”del” af hovedforhandlingen (supplerende forelæggelse, vidneforklaringer og første procedureindlæg) samt 1 dag til replik og duplik.

Sagsøgernes advokater skal senest **den 24. oktober 2017** fremkomme med en tidsplan for, hvorledes de 32 retsdage agtes udnyttet. Forsvarsministeriets advokat skal senest samme dato fremkomme med en tidsplan for, hvorledes de 21 retsdage agtes udnyttet.

Berammelse af de yderligere 5 retsdage vil ske snarest.”

Af retsbogen for den 23. oktober 2017 fremgår blandt andet:

”Hovedforhandling berammes herved følgende 5 yderligere dage i 2018: 22. februar, 1. marts, 6. marts, 22. marts og 9. april.

Berammelsen er herefter:

2017

November: 7., 10., 23., 24., 28., 29. og 30.

December: 5., 6., 7., 12. (formiddag) og 13.

2018

Januar: 9., 10., 17., 18., 19., 22., 24., 25., 30. og 31.

Februar: 1., 7., 8., 9., 20., 21., 22., 23. (formiddag), 27. og 28.

Marts: 1., 6., 13., 14., 16., 19., 20 og 22.

April: 4., 5., 9., 11., 12., 16., 17., 19., 24., 25. og 26.

Maj: 1., 3., 7. og 8.”

Den 24. oktober 2017 meddelte sagsøgernes advokater navne på 15 ”lokale” vidner fra Az Zubayr, herunder 8 fra Cyan i og 7 fra Cyan 4.

Den 26. oktober 2017 rykkede landsretten sagsøgerens advokater for en tidsplan, jf. retsbogen for den 19. oktober.

Den 30. oktober 2017 kl. 9.00 pålagde landsretten sagsøgernes advokater at indlevere tidsplanen s.d. senest kl. 16.

Den 30. oktober 2017 meddelte advokat Christian F. Jensen:

”Østre Landsret har i strid med sagsøgernes ret til at få mulighed for at forelægge, føre bevis og procedere nærværende sag (efter mere end 6 års behandling i det danske domstolssystem) her til eftermiddag ”pålagt” sagsøgerne at fremsende tidsplan for en stærkt beskåret hovedforhandling senest d.d. kl. 16.

Sagsøgerne kan alene på nuværende tidspunkt fremsende vedhæftede, som ikke er udtryk for en realistisk tidsplan.”

Af retsbogen for den 1. november 2017 fremgår:

”Landsdommeren bemærker, at landsdommer Tine Vuust efter landsretspræsidentens beslutning, jf. retsplejelovens § 7, stk. 1, skal gøre tjeneste i landsrettens 24. afdeling med virkning fra primo november 2017. ...

Dommerskiftet indebærer, at de 5 berammede retsdage i perioden 9. – 19. januar 2018 må udgå af berammelsen.

Til erstatning for disse 5 dage bringes herved følgende datoer i forslag:

December 2017: 18., 19. og 20.

Februar 2018: 6. og 16.

Marts 2018: 12. og 15.

April 2018: 10., 13. og 18.

Landsretten har med disse forslag undgået de datoer, som advokaterne henholdsvis den 13 og 18. oktober 2017 har oplyst at være forhindrede.

Advokaterne anmodes om senest den **2. november 2017** oplyse, om de måtte være blevet forhindrede på nogle af de angivne datoer.”

Den 1. november 2017 meddelte advokat Biering at være blevet forhindret den 18. december 2017. Den 2. november 2017 oplyste advokat Harlang, at han ikke ville kunne møde 5 af de resterende 9 datoer. Senere s.d. meddelte advokat Christian F. Jensen, at han af de tilbageværende datoer ikke ville kunne møde den 19. december 2017.

Af retsbogen for den 6. november 2017 fremgår:

”Der fremlagdes mail af 1. november 2017 fra advokat Peter Biering, mail af 2. november 2017 fra advokat Christian Harlang og mail af 2. november 2017 fra advokat Christian F. Jensen.

...

De 5 berammede retsdage i perioden 9. – 19. januar 2018 må udgå af berammelsen, jf. landsrettens retsbog for den 1. november 2017.

Hovedforhandling berammes herved følgende 3 yderligere dage i 2018: 15. marts, 10. april og 18. april.

Berammelsen er herefter:

2017

November: 7., 10., 23., 24., 28., 29. og 30.

December: 5., 6., 7., 12. (formiddag) og 13.

2018

Januar: 22., 24., 25., 30. og 31.

Februar: 1., 7., 8., 9., 20., 21., 22., 23. (formiddag), 27. og 28.

Marts: 1., 6., 13., 14., 15., 16., 19., 20 og 22.

April: 4., 5., 9., 10., 11., 12., 16., 17., 18., 19., 24., 25. og 26.
Maj: 1., 3., 7. og 8.

Der henstår herefter berammelse af 2 yderligere retsdage. Idet berammelse af disse dage i december 2017 synes hensigtsmæssigt, anmodes advokaterne om om muligt at flytte de aftaler, der forhindrer berammelse mandag, tirsdag og onsdag i uge 51 (18.- 20. december 2017). Følgende yderligere dato bringes samtidig i forslag: 22. december 2017.

Advokaterne anmodes om senest den **8. november 2017** oplyse, om det har været muligt at frigøre de nævnte datoer, ligesom de bedes oplyse, om der er hindringer for berammelse den 22. december 2017.”

Den 7. november 2017 meddelte advokat Christian F. Jensen at være bortrejst i uge 51.

Den 7. november 2017, som var hovedforhandlingens første dag, meddelte sagsøgernes advokater for så vidt angår de 21 sagsøgere, der har fri proces:

”Vi går ud fra, at Østre Landsret ved ovennævnte beslutninger har forudsat, at sagsøgerne ville have mulighed for rent faktisk at komme, uanset de af landsretten opstillede ressourcemæssige barrierer.

Det er ikke tilfældet.”

Af retsbogen for den 8. november 2017 fremgår:

”Idet der henvises til de afsluttende bemærkninger i retsmødet g.d., fastsættes herved en frist for sagsøgernes advokater til **senest den 9. november 2017 kl. 9** at fremsende en revideret tidsplan for hovedforhandlingen.

I forbindelse med fremsendelsen af tidsplanen skal advokaterne oplyse, om sagsøgerne giver møde under hovedforhandlingen. Det findes væsentligt med en afklaring nu, idet partsforklaringerne efter sagsøgernes tidsplan af 30. oktober 2017 og Forsvarsministeriets tidsplan af 24. oktober 2017 skal begynde den 6. december 2017 (6 dages forelæggelse fra sagsøgerne og 2 dages forelæggelse fra Forsvarsministeriet). Det ønskes særskilt oplyst, om den sagsøger, der efter det oplyste bor i Danmark nu, giver møde.

Sagsøgernes advokater anmodes tillige om at redegøre for, hvor langt fremme man er med hensyn til fremskaffelse af visa til sagsøgerne.

Forsvarsministeriet skal afgive bemærkninger til sagsøgernes reviderede tidsplan **senest den 9. november 2017 kl. 15.”**

Den 9. november 2017 meddelte sagsøgernes advokater:

”For så vidt angår sagsøgerne (12) – (15) og (17) – (23) foreligger det nu oplyst, at de på trods af landsrettens beslutninger har fundet mulighed for at give møde for Østre Landsret og udtale sig indenfor den afmålte tidsperiode på 3 dage.

Processen med afklaring af dette spørgsmål er ikke mindst blevet yderligere kompliceret og forlænget som følge af landsrettens beslutninger om ikke at stille de nødvendige ressourcer til rådighed, samt landsrettens efterfølgende fastholdelser heraf.

Dette har tillige kompliceret og forlænget processen for så vidt angår de to talpersoner, sagsøgerne (1) og (16). Det foreligger p.t. afklaret, at sagsøger (16) afgiver partsforklaring. Der foreligger ikke endelig stillingtagen fra sagsøger (1), som følge af den fortsat uafklarede situation for sagsøgerne (2) – (4) og (7) – (11) fra hans gruppe. Det må indtil videre lægges til grund, at også han afgiver partsforklaring, på trods af, at 8 andre sagsøgere fra hans gruppe som nævnt ikke ser ud til at kunne komme, alene af ressourcemæssige årsager.

Det kan endvidere bekræftes, at sagsøger (6), der opholder sig i Danmark, vil give møde og afgive forklaring.”

Den 9. november 2017 rykkede landsretten sagsøgerens advokater for tidsplanen.

Af retsbogen for retsmødet den 10. november 2017 fremgår blandt andet:

”Tidsplanen for den fortsatte hovedforhandling drøftedes.

Sagsøgernes advokater bekræftede, at deres forelæggelse vil kunne afsluttes så betids, at sagsøgtens advokat kan foretage supplerende forelæggelse den 30. november og 5. december 2017.

Advokat Christian F. Jensen oplyste endvidere, at det er hans forventning, at afhøring af de sagsøgere, der agter at afgive forklaring under sagen, vil kunne indledes den 6. december 2017.

Sagsøgernes advokater bekræftede endvidere, at sagsøgtens vidneførsel vil kunne påbegyndes den 1. marts 2018.

Parterne var herefter enige om, at den fortsatte hovedforhandling vil blive gennemført som anført:

- Sagsøgernes procedure påbegyndes den 24. april 2018.
- Sagsøgtens procedure påbegyndes den 3. maj 2018.
- Replik og duplik gennemføres den 8. maj 2018.

...

Landsretten vil efter retsmødet tage stilling til, om der med de nu foreliggende oplysninger fortsat er behov for berømmelse af yderligere to retsdage til hovedforhandlingen.

Sagen udsat til fortsat hovedforhandling den 23. november 2017 kl. 9.30.

Retten hævet kl. 15.30.

Efter retsmødet blev retten sat på ny af de samme landsdommere.

Landsretten besluttede, at der ikke på nuværende tidspunkt afsættes yderligere retsdage end de allerede 53 berammede retsdage, idet det efter de foreliggende oplysninger lægges til grund, at der alene vil blive afgivet forklaring af 13 sagsøgere.”

Af retsbogen for den 21. november 2017 fremgår blandt andet:

”Idet landsretten henviser til drøftelserne på retsmødet den 10. november 2017 anmodes advokaterne om **senest den 27. november 2017** at indsende reviderede bevisfortegnelser med aktuelle oplysninger om mødedatoer og mødetidspunkter.”

Den 22. november 2017 modtog landsretten revideret tidsplan fra advokat Biering.

Den 22. november 2017 foreslog landsretten berømmelse af en retsdag den 8. marts 2018, der var blevet ledig. Advokat Harlang meddelte til dette:

”Jeg er bortrejst d.8.marts og skal derfor venligt anmode landsretten om at fastsætte et andet tidspunkt, gerne på grundlag forudgående kontakt til advokaterne.”

Retsmøderne den 23. og 24. november 2017 blev aflyst som følge af en landsdommers sygdom.

At brev af 27. november 2017 fra sagsøgernes advokaters fremgår følgende:

”I retsbog for d. 21. november 2017 har Østre Landsret tilskrevet parterne bl.a. således ...:

”Idet landsretten henviser til drøftelserne på retsmødet den 10. november 2017 anmodes advokaterne om senest den 27. november 2017 at indsende reviderede bevisfortegnelser med aktuelle oplysninger om mødedatoer og mødetidspunkter.”

Sagsøgerne kan for deres del oplyse, at dette endnu ikke er muligt. ...

...

Pr. dato er der 8 sagsøgere, der ikke ser ud til at have råd til at kunne give møde for blot at afgive forklaring ..., p.g.a. de ressourcemæssige beskæringer af den fri proces, som landsretten har truffet beslutninger om og siden hen fastholdt.

Det ser ud til, at 11 af sagsøgerne blandt de 19 nulevende, der har fri proces og er i stand til at afgive forklaring, har råd til at betale for deres ophold på 3 dage i Danmark, som vil medgå til, at de kan afgive forklaring i sagen.

Sagsøgerne (12) - (15) har på baggrund af direkte telefonisk besked fra ambassaden til hver af dem personligt allerede nu været i Beirut og indgivet deres visum-ansøgning, som derfor kan behandles så betids, at visum kan foreligge til brug for deres tilrejse og afhøring på retsdagene d. 12. december 2017 (kun formiddagen) samt 13. december 2017 (fra kl. 9:30 til kl. 15:30).

Sagsøgerne (16) - (22) forventes afhørt i perioden 22. til 25. januar 2018.

Herefter vil sagsøgerne (1), (6) og muligvis også de resterende sagsøgere fra sunni-gruppen, der blev tilfangetaget ved operationsmålet Cyan 1, afgive forklaring. For de 8 sagsøgere fra sunni-gruppen afhænger dette som bekendt af, om de til den tid (ultimo januar/primo februar 2018) har råd til at opholde sig i Danmark i den pågældende periode.”

Af retsbogen for hovedforhandlingen den 28. november 2017 fremgår blandt andet:

”Advokat Christian Harlang oplyste, at sagsøgerne vil kunne afslutte forelæggelsen allerede den 30. november 2017. ...

Advokat Christian Harlang oplyste endvidere, at det ikke er muligt på nuværende tidspunkt med sikkerhed at angive, hvor mange af sagsøgerne der vil komme til Danmark for at afgive forklaring under sagen, og at dette skyldes, at landsretten trods adskillige anmodninger herom ikke har omgjort sin tidligere afgørelse om rækkevidden af den fri proces, og at der fortsat er tvist om dette spørgsmål. Advokaten anførte i den forbindelse, at der var tale om en karikatur af en retspleje.

Retsformanden bemærkede, at landsrettens afgørelse om dækning under den fri proces er blevet fastholdt flere gange og har været forelagt Procesbevillingsnævnet, som har afslået at give tilladelse til kære af afgørelsen, der således må anses for endelig.

Retsformanden tilkendegav endvidere generelt, at afgørelser af processuel karakter, der er truffet under sagens forberedelse i forhold til sagsøgerne og Forsvarsministeriet, står ved magt og danner rammen for hovedforhandlingen.

Forelæggelsen består i en præcisering af sagens juridiske spørgsmål og en redegørelse for sagens faktum, således som dette fremgår af sagens fremlagte bilag, og det tjener ikke noget formål under forelæggelsen – og aktuelt i forbindelse med drøftelserne af spørgsmålet om tidsplan og sagsøgernes fremmøde –

at kritisere landsrettens afgørelser om processuelle spørgsmål. Retsformanden henviste herved til landsrettens tidligere tilkendegivelse over for advokat Christian Harlang i det forberedende retsmøde for den 2. oktober 2017, hvor der henvises til "tilsidesætte[else af] den agtelse, som skyldes retten".

...

Landsretten bemærkede efter retsmødet, at der ikke er anledning til at ændre på det, som blev aftalt i retsmødet den 17. [rettelig 10.] november 2017 (med ændring som angivet i brev af 22. november 2017 vedlagt tidsplan fra advokat Peter Biering):

"Sagsøgernes advokater bekræftede endvidere, at sagsøgtes vidneførsel vil kunne påbegyndes den 1. marts 2018 [nu tirsdag den 13. marts 2018].

Parterne var herefter enige om, at den fortsatte hovedforhandling vil blive gennemført som anført:

- Sagsøgernes procedure påbegyndes den 24. april 2018.
- Sagsøgtes procedure påbegyndes den 3. maj 2018.
- Replik og duplik gennemføres den 8. maj 2018."

Advokat Peter Biering kan derfor disponere herefter ved indkaldelse af vidner."

Af retsbogen for hovedforhandlingen den 30. november 2017 fremgår blandt andet:

"Advokat Harlang inddrog under den fortsatte forelæggelse af de lægelige oplysninger om sagsøgerne spørgsmål vedrørende blandt andet rækkevidden af den meddelte fri proces og omfanget af dokumenter, som ikke indgår i sagen – spørgsmål som har været gennemgået af sagsøgernes advokater flere gange tidligere under forelæggelsen. Retsformanden tilkendegav, at advokaten skulle holde sig processens ramme for øje, at sagen ikke skulle procederes på nuværende tidspunkt, og han måtte koncentrere sig om forelæggelse af sagens faktum. Til sidst måtte retsformanden afbryde advokaten og pålægge ham at fortsætte forelæggelsen.

...

Advokaterne for sagsøgerne oplyste, at deres forelæggelse vil være afsluttet den 5. december 2017 senest kl. 12.00."

Af retsbogen for den 4. december 2017 fremgår om den bebudede afhøring af 4 sagsøgere den 12. og 13. december 2017 blandt andet:

"Landsretten bemærker videre, at retten ikke har fået en færdig tidsplan fra sagsøgerne, men forstår advokaternes brev således, at sagsøgerne ønsker, at de fire sagsøgere skal afgive forklaring i retsmøderne den 12. december (halv dag) og 13. december 2017. Næste retsmøde i sagen afholdes den 22. januar 2018."

Den 4. december 2017 meddelte sagsøgernes advokater i et brev til modparten:

”Som det er sagsøgte bekendt ud fra de seneste ca. 4 ugers kommunikation og mundtlige bemærkninger, som vi har afgivet i forbindelse med de nu i alt 5 passerede retsmøder under hovedforhandlingen, indebærer disse -nye- resursemæssige blokeringer, at der er betydelig usikkerhed mht om sagsøgerne kan ankomme til København både mht. om overhovedet vil kunne ankomme og om de vil have mulighed for at varetage deres interesser i fuldt omfang således som rpl. forudsætter som elementært.

Virkningen heraf er bl.a. tidsplanen ikke (og fortsat ikke) kan færdiggøres. Som følge af at rækkefølgen efter rpl. er, at parter afhøres først indebærer dette bl.a. også at der ikke er mulighed for at afsætte tidspunkterne for at de efterfølgende yderligere afhøringer, navnlig af vidnerne fra begge sider.

Denne situation er skabt af de beslutninger om ressourcer, som landsretten har truffet. Formentlig har landsretten ikke haft mulighed for fuldt ud at forudse den ødelæggende betydning for sagsøgerens mulighed for at foranstalte normal bevisførelse og ej heller for de virkninger mht. tidsplanen, som nu er åbenbart. Landsretten består nu af et flertal af dommere, der ikke har deltaget i disse (formentlig utilsigtet) drakoniske beslutninger, idet to dommere fra og med hovedforhandlingen påbegyndelse d. 7. november er udskiftet, hvortil i øvrigt kommer, at landsretten under alle omstændigheder (selv ved en identisk sammensætning af dommerpanelet) har mulighed for jf. rpl. 222 at omgøre beslutninger, "...når retten i øvrigt finder det hensigtsmæssigt. "

Det er således ikke noget der, som retsformanden d. 28. f.m. urigtig angav det stedse "...står ved magt..". men derimod undergivet mulighed for ændring under hensyn til omstændighederne.

Som følge af at afhjælpning af dette vitale problem er helt afgørende for sagens fremdrift og for Danmarks overholdelse af forpligtelserne i medfør af rpl. EMRK art. 6 jf. art. 3 mv. FNS antitorturkonvention navnlig art. 12-14, vil spørgsmålet om nødvendigt blive gjort til genstand for en formel henvendelse til landsretten om omgørelse, men forinden skal sagsøgerne hermed opfordre forsvarsministeriet til, som statslig institution, at tage stilling til at en løsning af problemet således at Danmark opfylder sine forpligtelser til at sikre at adgang til, via domstolsbehandling, at sikre en fyldestgørende oplysning af sagen samt at en effektiv adgang til retfærdig rettergang bliver muliggjort.

Sagsøger er af den opfattelse, at dette er den danske stats ansvar, hvorfor nærværende skrivelse tillige sendes Statsministeriet og justitsministeriet.”

Af retsbogen for hovedforhandlingen den 5. december 2017 fremgår blandt andet:

”Advokat Christian Harlang bemærkede ..., at det ikke er sikkert, at alle sagsøgerne under den meddelte fri proces har ressourcer til at møde i landsretten for at afgive forklaring, og at landsrettens tidligere beslutninger vedrørende

omfanget af den fri proces også fremover vil blive bragt op i retsmøderne med anmodning om omgørelse efter retsplejelovens § 222.

Retsformanden forsøgte flere gange at afbryde advokaten med henvisning til, at landsretten fire gange tidligere har fastholdt afgørelsen om omfanget af fri proces.

Advokat Christian Harlang hævede stemmen, idet han fortsatte med at tale.

Retsformanden hævede midlertidigt retten.

Retten sat på ny.

Retsformanden bemærkede henvendt til advokat Christian Harlang, at retsformanden nu havde drøftet det passerede med sagens to øvrige dommere. Retsformanden konstaterede, at sagsøgt advokat er i gang med sin supplerende forelæggelse. Retsformanden konstaterede videre, at retten finder det beklageligt, at advokat Christian Harlang ikke følger retsformandens tilkendegivelser under processen. Det kan ikke fuldstændig udelukkes, at advokat Christian Harlang kan opnå rettens tilladelse til at stille få, korte opklarende spørgsmål til sagsøgt advokat undervejs i den supplerende forelæggelse. Advokaten må i den forbindelse følge retsformandens anvisninger og holde inde med bemærkninger, når retsformanden giver besked herom. Advokatens spørgsmål har ført til, at sagsøgt advokat er trukket ud, og det er ikke rimeligt, at retsformanden er nødsaget til som sket at hæve retten med henblik på at drøfte tilrettevisning af advokaten med sine dommerkolleger.”

Af retsbogen for hovedforhandlingen den 6. december 2017 fremgår blandt andet:

”Advokat Christian F. Jensen oplyste, at de fire sagsøgere, der har opnået visum, skal afgive forklaringer den 12. og 13. december 2017.”

Af retsbogen for hovedforhandlingen den 7. december 2017 fremgår blandt andet:

”Retsformanden tilkendegav, at retsmøderne den 12. og 13. december 2017, såfremt parterne måtte ønske dette, kan påbegyndes kl. 9.10, og at frokostpausen den 13. december 2017 kan afkortes til ½ time.

Parterne accepterede retsformandens forslag.

Retsformanden bemærkede, at der i parternes planlægning af vidneførslen skal afsættes tid også til parternes modafhøringer og anmodede sagsøgerne om at udarbejde tidsplan for den 12. og 13. december 2017 og fremsende den til landsretten og modparten senest den 8. december 2017.”

Efter retsmødet denne dag meddelte landsrettens sekretariat sagsøgernes advokater følgende i en e-mail:

”Under henvisning til retsmødet d.d. skal jeg efter anmodning fra retsformanden erindre advokaterne om vigtigheden af senest i morgen fredag den 8. december 2017 at indsende en tidsplan for retsdagene den 12. og 13. december 2017 med angivelse af, hvornår de enkelte sagsøgere skal afgive forklaring.”

Sagsøgernes advokater fremsendte den 8. december 2017 en tidsplan for de to dage, hvorefter de 4 sagsøgere skulle afgive forklaring i ca. 2 timer hver.

Af retsbogen for den 11. december 2017 fremgår blandt andet:

”Der fremlagdes e-mail af 8. december 2017 fra sagsøgernes advokater vedlagt tidsplan for afhøring af sagsøgerne 12-15 på hovedforhandlingsdagene den 12. (halv dag) og 13. december 2017 og e-mail fra Forsvarsministeriets advokat af 8. december 2017.

Landsdommeren bemærkede, at landsretten i retsmødet den 6. december 2017 henset til omfanget af de bebudede partsforklaringer foranledigede, at retsmøderne den 12. og 13. december 2017 blev påbegyndt kl. 9.10, og at frokostpausen den 13. december 2017 blev afkortet til ½ time. Sagsøgernes advokater blev samtidig anmodet om at udarbejde tidsplan for den 12. og 13. december 2017 og fremsende den til landsretten og modparten.

Landsdommeren bemærkede videre, at sagsøgerne 12-15 er de første sagsøgere, der skal afgive forklaring i sagen, og at forklaringerne skal afgives ved simultantolkning og brug af tolkeudstyr, som er uprøvet i sagen.

På denne baggrund findes det fortsat usikkert, om sagsøgernes advokater har afsat den fornødne tid til afgivelse af forklaringerne den 12. og 13. december 2017, hvorfor landsretten har ændret sin planlægning for den 12. december, således at der også kan afgives forklaringer om eftermiddagen, hvis dette vurderes påkrævet. Det forudsættes også denne dag, at der kun afholdes ½ times frokost.

Parternes advokater anmodes om at afklare behovet og mulighederne herfor (herunder tolkning) ved indbyrdes kommunikation, således at sagsøgernes advokater i givet fald senest i dag kl. 15 fremsender en revideret tidsplan for de to hovedforhandlingsdage.”

Retsbøgerne for den 12. og 13. december 2017 foreligger endnu ikke i færdig form, men der henvises til disse om forløbet af de 2 dage.

Af retsbogen for den 14. december 2017 fremgår blandt andet:

”Der fremlagdes e-mail af 6. december 2017 fra advokat Christian F. Jensen, hvorefter advokaten på egne og advokat Christian Harlangs vegne foreslår, at sagsøgerne på baggrund af forløbet af afhøringerne den 12. og 13. december

2017 fremsender ny tidsplan til Østre Landsret senest den 10. januar 2018 efter i muligt omfang at have afstemt denne med advokat Peter Biering, samt evt. anmodning om berømmelse af yderligere retsdage.

Landsretten finder, at en sådan planlægning af sagens videre forløb må anses for utilstrækkelig navnlig henset til, at sagens behandling fortsætter den 22. januar 2018, herunder med afgivelse af forklaringer fra en række sagsøgere, der evt. vil skulle søge visum, købe flybilletter m.v.

Landsretten henviser til, at der blev reserveret dage til hovedforhandling af sagen den 8. februar 2017 med påbegyndelse den 7. november 2017, og at retten flere gange har anmodet sagsøgernes advokater om at komme med en færdig tidsplan for hovedforhandlingen.

Landsretten henviser endvidere til, at hovedforhandlingen nu har været i gang i mere end 5 uger.

Landsretten henviser endeligt til forløbet den 12. og 13. december 2017, *hvor* retten i retsmødet forud herfor havde indskærpet advokaterne vigtigheden af et veltilrettelagt forløb af afhøringen af de fire sagsøgere, som sagsøgernes advokater havde indkaldt fra Irak til at afgive forklaring over 1½ retsdag, *hvor* landsretten ad flere gange forud for den 12. og 13. december 2017 havde udvidet den afsatte tid til retsmøderne, og *hvor* den ene sagsøger desuagtet måtte forlade retsmødet og rejse tilbage til Irak uden at afgive forklaring, fordi der ikke var den fornødne tid hertil.

Med henblik på landsrettens overvejelser om sagens fortsatte behandling pålægges sagsøgerne derfor **senest mandag den 18. december 2017 kl. 13** at fremsende en endelig tidsplan for retsdagene den 22., 24., 25., 30. og 31. januar samt den 1. februar 2018. Endvidere pålægges det sagsøgerne at oplyse, hvilke sagsøgere fra den første gruppe (sagsøgerne 1-11) ud over

der vil afgive forklaring for landsretten.

Sagsøgerne pålægges samtidig at oplyse for hver enkelt af de otte vidner NN1 – NN8 fra Cyan 1, om de fortsat ønskes ført som vidner i sagen og i bekræftende fald, om de er i familie med en eller flere af sagsøgerne.

Når disse oplysninger foreligger, vil landsretten træffe afgørelse om sagens fortsatte behandling, herunder om det er påkrævet at indkalde advokaterne til et møde herom.”

Sagsøgernes advokater har den 18. december 2017 fremsendt en tidsplan for de anførte dage og anført blandt andet, at de sagsøgere,

”der ankom forrige søndag aften, og som skulle returnere forgangene onsdag, var sådanne som havde råd dertil. Om det samme vil være tilfældet for de øvrige, har vi ingen sikker viden om på nuværende tidspunkt.

Rækkefølgen af de sagsøgere, der ifølge tidsplanen skal afgive forklaring, er i øvrigt en hel anden end oplyst den 27. november 2017, hvor første den ene sagsøgergruppe (12-22)

skulle afgive forklaring og herefter sagsøgerne 1 og 6 og om muligt de øvrige fra den anden sagsøgergruppe (1-11).

Sagen udsat.

Retten hævet.

(Sign.)

— — —

Udskriftens rigtighed bekræftes. Østre Landsret, den 22-12-2017

**Helle Spenner
sektionsleder**